

Б 1156



За Библиотеката на
Историческия институт
София

ДЪЛЯНЪ И НЕГОВОТО ВЪСТАНИЕ ВЪ МОРАВСКО И МАКЕДОНИЯ ПРОТИВЪ ВИЗАНТИЙЦИТЪ.

УН. БИБЛИОТЕКА
№ 219
1942

Отъ проф. Н. П. Благоевъ.

Дѣлянъ е важна историческа личностъ, а неговото въ-
стание отъ 1040 година въ Моравско и Македония противъ
византийцитѣ има голѣмо политическо и национално значе-
ние за българитѣ. Обаче въпрѣки това, доколкото ни е из-
вестно, въ българската и чуждата литература нѣма специална
студия за Дѣляна и въстанието му. Историчитѣ въ историитѣ
си и историческитѣ си студии твърде на кратко говорятъ за
Дѣляна. Ние, безъ да претендираме на пълнота и съвършен-
ство, ще се опитаме тукъ възъ основа на даннитѣ, съ които
разполагаме, по възможностъ по-обширно да опишемъ дей-
ността на Дѣляна и по-ясно да изтъкнемъ политическото и
национално значение на неговото въстание за българския
народъ.

За Дѣляна и неговото въстание за освобождение на Бъл-
гария отъ византийцитѣ съобщаватъ византийскитѣ историци
и хронисти Михаилъ Пселосъ,¹ Кекавменъ,² Михаилъ Ата-
лиата,³ Иоанъ Скилица,⁴ Иоанъ Зонара⁵ и деволскиятъ епископъ
Михаилъ.⁶

Михаилъ Пселосъ е билъ съвременникъ на Дѣляна⁷
и е взелъ участие въ тържественото посрѣщане на импера-
тора Михаилъ IV, когато се е връщалъ отъ победоносния му

¹ *Μιχαήλ Ψελλός*, ed. K. Σάββα, *Μεσαιωνική βιβλιοθήκη*, т. IV, σελ. 68-74.

² Cecaumeni, *Strategicon*, ed. B. Wassiliewsky et V. Jernstedt, p. 22, 97.

³ Michael Attaliota, ed. Bonnae, p. 9-10.

⁴ Georgius Cedrenus, ed. Bonnae, t. II, p. 527-532.

⁵ Ioannes Zonaras, *Epitome historiarum*, ed. Lud. Dindorfius, t. IV, p. 144-148.

⁶ B. Prokić, *Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes*, München, 1906, S. 31, 36.

⁷ K. Krumbacher, *Gesch. der byzantinischen Litteratur*, 2-te Aufl. S. 79-81.

воененъ походъ противъ българитѣ. Той сведенията си за Дѣляна и въстанието му ще да е събралъ отъ Алусиана, който лично му е билъ познатъ и който е взелъ участие въ въстанието. Обаче тъкмо за това неговитѣ известия не сж напълно достовѣрни, защото последниятъ му е съобщилъ само това, което е било въ негова полза, а пъкъ е премълчалъ или невѣрно е предалъ това, което е било въ негова вреда, или поне го е излагало. Кекавменъ¹ сжщо е билъ съвременникъ на Дѣляна и, както самъ признава, лично е взелъ участие въ военния походъ на византийцитѣ противъ българитѣ. Той предава личнитѣ си наблюдения и впечатления. Михаилъ Аталиата² е живѣлъ въ срѣдата на XI вѣкъ и е написалъ история, която почва отъ 1034 до 1079 година и въ която говори за въстанието на Дѣляна и за военния походъ на византийския императоръ Михаилъ IV противъ българитѣ. Обаче неговитѣ известия сж много кратки и непълни. Иоанъ Скилица³ е живѣлъ въ XI вѣкъ и ще да е умрѣлъ къмъ края на сжщия вѣкъ. Той сведенията си за Дѣляна и неговото въстание е почерпилъ отъ нѣкой писменъ изворъ, който за сега точно не е известенъ и който известията си ще да е събралъ и отъ българскитѣ пленници, а възможно и лично отъ Дѣляна. Скилица твърде много ще да е съкратилъ извора си, но въпрѣки това неговитѣ известия сж най-обширни, а възможно и най-достовѣрни и затова служатъ за основа и на нашитѣ изследвания. Иоанъ Зонара⁴ е живѣлъ главно въ първата половина на XII вѣкъ и сведенията си за Дѣляна и въстанието му е почерпилъ отъ Скилица и Пселосъ. Той нищо ново и неизвестно не съобщава, но въпрѣки това пакъ е важенъ, защото между друго служи за обяснение на тъмнитѣ и неясни известия на Скилица и Пселосъ. Трѣбва обаче да се прибави, че дори и той не е разбралъ тъмния и преплетенъ стилъ на Пселосъ и затова навѣрно казва, че Дѣлянъ е билъ незаконенъ синъ на царъ Аарона⁵. Деволскиятъ епископъ Михаилъ е живѣлъ въ втората половина на XI и първата половина на XII вѣкъ. Той известията си ще

¹ Ibid. S. 269.

² Ibid. S. 269-271.

³ Ibid. S. 365-367.

⁴ Ibid. S. 370-374.

⁵ Zonaras, t. IV, p. 145.

да е почерпилъ отъ себастиѣския владика Теодоръ, но възможно е да се е ползувалъ и отъ други писмени и устни извори.¹

Отъ съвременнитѣ историци нѣкои сж се ползували само отъ Скилица, други отъ последния и отъ Зонара. Но никоѣ не се е ползувалъ отъ всички по-горе поменати византиѣски извори и затова описанията имъ за Дѣляна и неговото въстание не сж пълни. Френскитѣ историкъ Le Beau² се е ползувалъ отъ Скилица и Зонара. Неговото описание е преведено на български езикъ отъ Д-ръ Хр. Т. Стамболски.³ Рачки въ студията си „Ворба јужник slovena“ се е ползувалъ само отъ Скилица, но е ималъ на ржка и Зонара.⁴ Иречекъ безспорно е ималъ предъ видъ и Скилица и Зонара, но на кратко възпроизвежда писаното отъ Рачки.⁵ Българскитѣ историци Янко Сакжзовъ,⁶ Ив. Пастуховъ и Ив. Стояновъ⁷ предаватъ писаното отъ Иречека. Гръцкитѣ историкъ Папаригопулосъ се е ползувалъ главно отъ Скилица.⁸ Другитѣ пъкъ гръцки историкъ Ламбросъ е ималъ предъ видъ Скилица, Зонара и Пселосъ, но и той главно се е ползувалъ отъ първия.⁹ Ние въ студията си ще се ползуваме отъ посоченитѣ по-горе византиѣски извори М. Пселосъ, Кекавменъ, М. Аталиата, Иванъ Скилица, Иоанъ Зонара и епископъ Михаилъ. Сжщевременно ще имаме предъ видъ и посочената литература.

По безспорното свидетелство на деволския епископъ Михаилъ Дѣлянъ е билъ синъ на царъ Гавриила-Радомира, сина на царъ Самуила, и е билъ роденъ отъ първата му жена, която е била дъщеря на маджарския кралъ Геза и която той по неизвестни за автора причини още презъ живота на

¹ Д-р Б. Прокић, Глас Српске Краљ. Академије, кн. LXXXIV, стр. 77-79.

² Le Beau, Histoire du Bas-empire, Paris, 1773, t. XVI, p. 463-474.

³ Д-ръ Хр. Т. Стамболски, Подробни и нови издирвания по старата българска история, стр. 126—130.

⁴ Д-р Fr. Rački, Rad Jugosl. Akademije, knj. XXV, стр. 225—233.

⁵ Д-ръ Конст. Иречекъ, История на българитѣ, стр. 265—267.

⁶ Янко Сакжзовъ, Българитѣ въ своята история, 2-о изд. стр. 120.

⁷ Ив. Пастуховъ и Ив. Стояновъ, История на българския народъ 2-о изд. стр. 104—105.

⁸ К. Παπαρηγόπουλος, Ιστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, 2-α ἔκδ. τόμ. IV, σελ. 269—272.

⁹ Σπυρίδων Π. Λάμπρος, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμ. V, σελ. 288—294.

царь Самуила е изпжидлъ въ положение съ Дѣляна и се е оженилъ ва прекрасната ларисянка Ирина¹. Положително не е известно, кога Дѣлянъ се е родилъ и на колко години е билъ, когато е подигналъ въстанието си противъ византийцитѣ. Обаче като се вземе предъ видъ, че споредъ известието на деволския епископъ Михаилъ майка му, въ положение съ него, е била изпждена още презъ живота на дѣда му царь Самуилъ и че баща му царь Гавриилъ-Радомиръ, когато въ 1015 година е билъ убитъ отъ братовчеда си царь Иванъ Владиславъ, е оставилъ петима синове и две дъщери,² почти съ положителность може да се заключи, че Дѣлянъ се е родилъ въ началото на XI вѣкъ и че въ 1040 година, когато е подигналъ въстанието си, е билъ зрѣлъ мжжъ на около 40 години. Впрочемъ това се потвърдява и отъ маджаро-византийския съюзъ, който е билъ сключенъ въ началото на XI вѣкъ и когато българо-маджарскитѣ отношения сж се влошили поради изпжждането на майка му.³ Сжщо така положително не е известно, де е роденъ Дѣлянъ. Обаче като се вземе предъ видъ, че той има народно българско име, почти съ положителность може да се заключи, че той е билъ роденъ въ Македония. Защото ако бѣше се родилъ въ Унгария, навѣрно, щѣше да получи нѣкое маджарско или поне нѣкое чуждо име. Следъ рождението му пѣкъ, но неизвестно кога, майка му заедно съ него е отишла въ Унгария и е живѣела при брата си, маджарския кралъ св. Стефанъ. Поради това Дѣлянъ детскитѣ си години е прекаралъ въ Унгария, а когато е порасналъ, ще да е билъ на служба у вуйчо си св. Стефанъ. Така че Дѣлянъ въ маджарския дворъ е получилъ едно добро военно и политическо възпитание. Когато пѣкъ въ 1018 г. византийскиятъ императоръ Василий II Българоубиецъ е покорилъ България и е изпратилъ членовѣтъ на българската цар-

¹ В. Prokić, Die Zusätze. . . . S. 31 приб. 24 *είχε δὲ γυναῖκα ὁ Ῥαδομηρὸς τὴν θυγατέρα τοῦ κράλη Οὐγγρίας, οὐκ οἶδ' οἷσιναι λόγοις ἐμίσησε αὐτήν καὶ ἀπεδίωξεν ἐγκόμονα ἤδη ἐξ αὐτοῦ γενομένην, ἠγάγετο δὲ Εἰρήνην τὴν πανωραίαν αἰχμαλωτισθεῖσαν ἐν Λαρίσση. Ibid. S. 36, приб. 62. τεχθέντα (τὸν Δελεάνον) αὐτῷ (τῷ Ῥαδομηρῷ) ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ κράλη Οὐγγρίας ἢ ἐτι ζῶντος τοῦ Σαμουὴλ μισήσας ἐδίωξε καὶ ἠγάγετο τὴν πανωραίαν Εἰρήνην τὴν Λαρισσαίαν.*

² Cedr. II, p. 468—469.

³ Г. Фехеръ, Сборникъ въ честь на В. Н. Златарски, стр. 491—492.

ска династия въ Цариградъ, Дѣлянъ е билъ въ Унгария и затова той не е билъ изпратенъ въ Цариградъ заедно съ другитѣ си сродници. Поради туй не ще да е вѣрно мнението или поне съмнението на Скилица, че Дѣлянъ не е билъ синъ на царь Гавриила-Радомира, че е билъ робъ на единъ цариградски жителъ и че е билъ избѣгалъ отъ Цариградъ¹. Сжщо така не е вѣроятно и известието на Пселосъ, че Дѣлянъ не е билъ прѣкъ потомъкъ на царь Самуила.² Безспорно погрѣшно е и известието на Зонара, че Делянъ е билъ незаконенъ синъ на Дарона.³ Защото, както казахме, деволскиятъ епископъ Михаилъ изрично твърди, че Дѣлянъ е билъ синъ на царь Гавриила-Радомира и че е билъ роденъ отъ първата му жена, която е била дъщеря на маджарския кралъ Геза. Така че Дѣлянъ не само по баща, но и по майка е билъ отъ царски произходъ. Безспорно всичко това много добре е било известно на съвременнитѣ му българи, които и сж знаели, че Дѣлянъ живѣе въ Унгария и че е на служба при вуйчо си, маджарския кралъ св. Стефанъ. Затова твърде е приемливо мнението на Рачки, който казва, че известието на Скилица за произхода на Дѣляна произлиза отъ народна омраза къмъ българския народъ и отъ страхъ за неговитѣ усилия за политическа самостоятелностъ, защото то се опровергава отъ голѣмото въодушевление, съ което той е билъ приетъ отъ народа си и съ което последниятъ е вървѣлъ подиръ него съ оржие въ ржка, и защото не е възможно българскиятъ народъ въ двадесетгодишното си робуване подъ византийската власть толкова да е забравилъ членовѣтъ на царската си династия, щото да приеме единъ лъжець за синъ на царь Гавриила-Радомира.⁴ Обаче Рачки грѣши, като твърди, че Дѣлянъ наистина е билъ единъ отъ петимата синове на царь Гавриила-Радомира, които заедно съ майка си и дветѣ си сестри въ

¹ Cedr. II, p. 527. Πέτρος τις Βούλγαρος, Δελεάνος τὴν προσηγορίαν, δοῦλος Βυζαντίου τινὸς ἀνδρὸς ἀποδράς ἐκ τῆς πόλεως ἐπολιανάτο ἐν Βουλγαρίᾳ, καὶ κατήντησεν ἄχρι Μωράβου καὶ Βελεγράδων (φρούρια δὲ ταῦτα τῆς Παντοκράτειας κατὰ τὴν περσικὴν τοῦ Ἰστροῦ διακείμενα καὶ γειτονοῦντα τῷ κράτει Τουρκίας) καὶ υἱὸν ἑαυτὸν ἐφήμιζε Ῥωμανοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σαμουήλ, καὶ τὸ γένος ἀπέσειε τῶν Βουλγάρων, πρὸ ὀλίγου τὸν τραχὴλον ὑποβαλὼν τῇ δουλείᾳ καὶ λίαν ὀργισμένον ἐλευθερίας.

² M. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, т. IV, σελ. 69.

³ Zonaras, IV, p. 143.

⁴ D-r Fr. Rački, Rad Jugosl. Akademije knj. XXV, str. 225.

1018 година се е представилъ на византийския императоръ Василий II Българоубиецъ въ лагера му предъ градъ Охридъ. Защото въ сжщностъ тамъ на последния се е представила царица Мария, вдовицата на царъ Иванъ Владиславъ заедно съ трима свои синове, шестъ дъщери, единъ незаконенъ синъ на царъ Самуила, две дъщери и петима синове на царъ Гавриила-Радомира, единъ отъ които е билъ ослѣпенъ отъ царъ Иванъ Владиславъ.² Майката пъкъ на Дѣляна тогава е била въ Унгария, а пъкъ мащехата му — втората жена на царъ Гавриила-Радомира, Ирина, е била убита заедно съ последния въ 1015 година отъ царъ Иванъ Владиславъ.³

Дѣлянъ при кръщението си е получилъ само името Дѣлянъ. Това се установява и отъ факта, че само така го наричатъ деволскиятъ епископъ Михаилъ (*ὁ Δελεῖανος*),⁴ Кекавменъ (*Κεκαμένος*),⁵ Пселосъ (*Πσελός*)⁶ и Зонара (*Ζονάρας*).⁷ Последнитѣ двама злонамѣрено го именуватъ Долянъ вмѣсто Дѣлянъ, като произвеждатъ името му отъ гръцката дума «δόλιος», която значи лукавъ, измамникъ, защото споредъ тѣхъ Дѣлянъ е подвелъ и заблудилъ сънародницитѣ си, българитѣ. Скилица пъкъ казва, че името му е било Петъръ, а прекорътъ Дѣлянъ.⁸ Възъ основа на това известие на Скилица съвременнитѣ историци го именуватъ Петъръ Дѣлянъ. Обаче Скилица грѣши, защото кръщелното и истинското му име е билъ Дѣлянъ. Името Дѣлянъ е народно българско, а възможно е то да е словенизирано прабългарско име. Така сж се именували много видни съвременници на Дѣляна българи,⁹ единъ отъ които е билъ и българскиятъ областенъ управителъ на Елинската областъ, когато тя въ времето на царъ Романа е била подъ властта на българитѣ.¹⁰ Името Дѣлянъ и сега сжществува въ Дебърско, въ Македония. Обаче следъ обявяването на

¹ Cedr. II, p. 468.

² Cedr. II, p. 468—469.

³ Ibid. p. 469.

⁴ В. Prokić. Die Zusätze. . S. 135, приб. 60.

⁵ Cecaumeni, Strategicon p. 97

⁶ Μ. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, т. IV, σελ. 69.

⁷ Zonaras, IV, p. 145.

⁸ Cedr. II, 527.

⁹ Ябоба — Плиска, стр. 107, 238, 252, 265. Табли. ХСVII, I.

¹⁰ Cecaumeni, Strategicon, p. 28

въстанието противъ византийцитѣ и когато е билъ провъзгласенъ за български царь, той тогава ще да е приелъ и името Петъръ, съ цель да се популяризира между българския народъ, а сжщевременно и да възбуди народнитѣ му чувства и въодушевление. Защото българитѣ сж почитали и считали бившия български царь Петъръ [927—969 г.], синъ на царь Симеона [892—927 г.], за светецъ, за какъвто и българската църква го е била признала. Затова той въ времето на Дѣляна и много покъсно е билъ много популяренъ въ България. Подобни примѣри има и други въ българската история. Така, съ цель да се популяризира между българитѣ, и сръбскиятъ князь Константинъ Бодинъ, когато въ 1073 година е билъ избранъ за български царь, е приелъ името Петъръ.¹ Въ 1186 година и по-стариятъ братъ на царь Иванъ Асѣнъ I, чието кръщелно име е било Теодоръ, следъ като е билъ избранъ за български царь и коронясанъ за такъвъ, сжщо и за сжщата цель е приелъ името Петъръ.²

Дѣлянъ по свидетелството на Пселось е билъ човѣкъ способенъ, мждъръ, войнственъ и голѣмъ агитаторъ.³ Той, нѣма съмнение, преди да обяви въстанието си въ разни времена и подъ разни предлози отъ Унгария е преминавалъ въ България, срѣщалъ се е съ политическитѣ си съмишленици, размѣнявалъ съ тѣхъ мисли и обмислялъ начина на въстанието. Преди да бжде обявено българското въстание въ Моравско, една година по-рано (1038—9 г.), зетскиятъ князь Воиславъ е обявилъ въстание въ Зета, днешна Черна-Гора, противъ византийцитѣ.⁴ Рачки мисли, че е възможно между дветѣ въстания да е имало връзка и водителитѣ имъ да сж се познавали.⁵ Ние пъкъ мислимъ, че между българското въстание въ Моравско и сръбското въстание въ Зета нѣма нищо общо и че Дѣлянъ не е билъ въ връзка съ Воислава. Последниятъ обаче е използвалъ българското въстание и не само е

¹ Cedr. II, p. 715

² М. Г. Попруженко, Бѣлг. старини кн. VIII, Синодикъ царя Бориса, текстъ, стр. 77. — Д-ръ Конст. Иречекъ, История на българитѣ, стр. 296.

³ М. Ψελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, т. IV, σελ. 95.

⁴ Cedr, II, p. 526.

⁵ Dr. Fr. Rački, Rad Jugoslav. Akademije knj. XXV, str. 226.

успѣлъ да затвърди властта си, но още и да разшири владенията си до Перетва.¹

Дѣлянъ съ агитационна целъ ще да е заобиколилъ, ако не цѣлата, то поне по-голѣмата частъ отъ България. Това именно означаватъ и думитѣ на Скилица, че той се е скиталъ по България.² Когато пъкъ агитациитѣ сж били привършени и българитѣ сж били готови да въстанатъ, или както казва Пселосъ, когато Дѣлянъ е узналъ, че цѣлиятъ български народъ желае да въстане противъ византийцитѣ, но само е нѣмало, кой да го ржководи и управлява,³ тогава той съ една дружина е преминалъ отъ Унгария въ България и съ моралната и материална подкрепа на маджарското правителство и изобщо на маджаритѣ е обявилъ въ Моравско въстанието противъ византийцитѣ. Че това е било именно така, се установява отъ известието на Скилица, който казва, че Дѣлянъ е обявилъ въстанието си пративъ византийцитѣ въ Бѣлградъ и Моравско, които споредъ сжщия авторъ сж били съседни на Унгария.⁴ Българитѣ, у които още сж били живи споменитѣ за политическата имъ независимостъ, или, както казва Скилица, твърде много сж обичали свободата си,⁵ съ голѣмо въодушевление сж прегърнали въстанието и цѣлокупно се притекли къмъ Дѣляна, който веднага е билъ провъзгласенъ за български царъ, защото тѣ сж знаели, че той е синъ на царъ Гавриила-Радомира и внукъ на царъ Самуила и защото въ България царската властъ се е приемала по наследство. Затова споредъ Пселосъ българитѣ сж избирали своитѣ владѣтели отъ царския родъ.⁶

Дѣлянъ, следъ като е билъ провъзгласенъ за български царъ, по примѣра на старитѣ български царе си е назначилъ кавханъ, чието име историята не е запазила. Въ всѣки случай обаче той е произхождалъ отъ рода на старитѣ български кавхани, защото въ стара България и кавханската служба се е приемала и предавала по наследство. И поради туй кавханътъ на Дѣляна ще да е билъ опредѣленъ преди въстанието да бжде обявено и предварително се е знаело, кой ще бжде такъвъ.

¹ Ст. Станојевић, Историја српскога народа, 3-с изд. стр. 67.

² Cedr. p. II, 527.

³ М. Феллосъ, Мес. Βιβλιοθήκη, т. IV, σελ. 69.

⁴ Cedr. II, p. 527.

⁵ Cedr. II, p. 527.

⁶ М. Феллосъ, Мес. Βιβλιοθήκη т. IV σελ. 69.

Затова Папаригопулосъ, Рачни, Иречекъ, Стояновъ и Пастуховъ грѣшатъ като мислятъ, че думата „кавханъ“ е собствено име. Напротивъ, тя значи чинъ, и споредъ това кавханътъ въ старата българска държава е заемалъ положение на днешенъ министъръ-председателъ или канцлеръ въ държавитѣ съ монархична форма на държавно управление. Българската история е запазила имената на нѣколко български кавхани. Презъ първата половина на IX вѣкъ и въ времето на българскитѣ князе Маламиръ (832—837 г.) и Пресианъ (837—852 г.) кавханъ е билъ видниятъ български държавникъ Исвулъ.¹ Въ началото пѣкъ на XI вѣкъ и въ времето на българскитѣ царе Самуилъ и Гавриилъ-Радомиръ боляринътъ Дометианъ е билъ кавханъ.² Скопскиятъ жителъ Георги Воитехъ, който е билъ главниятъ инициаторъ на българското въстание противъ византийцитѣ отъ 1073 година, е произхождалъ отъ рода на българскитѣ кавхани³, и нѣма съмнение, че той е щѣлъ да бжде български кавханъ, ако организираното отъ него и другаритѣ му въстание бѣше успѣло.

Дѣлянъ, следъ като е очистилъ Моравско отъ византийцитѣ и поставилъ българско управление, начело на въстаницитѣ презъ гр. Нишъ се е отправилъ за градъ Скопье⁴, който отъ времето на царъ Романа е билъ столица на България. Българитѣ на всѣкъде го посрѣщали и приветствували като царъ, а пѣкъ сж изгонвали или убивали византийцитѣ⁵. Дѣлянъ безъ съпротива превзелъ градоветѣ Нишъ и Скопье защото византийскитѣ гарнизони още преди той да пристигне, ше да сж ги напустнали и избѣгали, или пѣкъ сж били обезоржжени и избити отъ въстаналитѣ българи. Само византийскиятъ драчки военнопачалникъ Василий Синадинъ, чийто произходъ не е известенъ, щомъ се е известилъ за въстанието и нашествието на Дѣляна, навѣрно по свой починъ е вдигналъ драчкитѣ византийски военни сили и бързо се е отправилъ противъ него преди, казва Скилица, злото да стане

¹ Абоба — Плиска, стр. 230, 231, 233-235. — П. Никовъ, въ Сборникъ въ честь на В. Н. Златарски, стр. 195—226.

² Cedr. II, p. 469

³ Ibid. II, p. 715.

⁴ Ibid. II, p. 527.

⁵ Ibid. II, p. 527.



по-голъмо и преди пожарътъ да се разпространи. Обаче онглато е пристигналъ въ гр. Дебъръ, се е скаралъ съ подчинения си военнопачалникъ Михаилъ Дермокаитъ, който го е обвинилъ предъ пребиваващия тогава въ гр. Солунъ византийски императоръ Михаилъ IV въ стремежъ да се възкачи на византийския престолъ. Вследствие на това Василий Синадинъ е билъ лишенъ отъ началството на войскитъ, арестуванъ, заведенъ въ гр. Солунъ и затворенъ въ тъмница¹. Въ обвинението на Василий Синадинъ ще да има нѣщо вѣрно, а обвинителтъ му не съвсемъ безъ никакво основание ще да го е обвинилъ. Защото той, който по своя инициатива се е отправилъ противъ Дѣляна, или въ действителностъ съ помощта на българитъ ще да е искалъ да се възкачи на византийския императорски престолъ, или пъкъ, което е по-вѣроятно и което се потвърдява отъ настѣпилитъ събития, ще да е искалъ да се споразумѣе съ Дѣляна за общи действия противъ византийцитъ. За военнопачалникъ на византийскитъ драчки войски е билъ назначенъ сжщия Михаилъ Дермокаитъ. Обаче византийскитъ войници сж въстанали противъ византийското правителство, обявили сж се за българи и сж избрали за български царъ българина Тихомиръ, който е билъ единъ отъ българитъ византийски войници и който се е отличавалъ съ храбростъ и мъдростъ. Византийскиятъ пъкъ военнопачалникъ Михаилъ Дермокаитъ, за да се спаси, презъ нощта е избѣгалъ.² Скилица казва, че причина, за да въстанатъ византийскитъ войници противъ византийцитъ, е била неопитното и лошо управление на новия византийски военнопачалникъ Михаилъ Дермокаитъ, който е вършилъ неправди и ограбвалъ войницитъ си като имъ е отнималъ конетъ, колитъ и всичко друго ценно, каквото тѣ сж имали, и подиръ страхтъ на последнитъ, че ще бждатъ наказани за непокорностъ къмъ началника си.³ Обаче това не ще да е вѣрно. Истинската причина за това ново въстание въ Македония противъ византийцитъ е била, че тѣзи византийски войници или по-голъмата частъ отъ тѣхъ сж били българи и не сж искали да воюватъ противъ българитъ. Това се установява отъ факта, че тѣ сж се обявили за бъл-

¹ Ibid. II, p. 527—528.

² Ibid. II, p. 528.

³ Ibid.

тари. избрали сѣ за свой началникъ българина Тихомиръ, присъединили сѣ се къмъ другитѣ български въстаници, признали сѣ Дѣляна за царь и подъ неговото началство сѣ воювали противъ византийцитѣ. Рачки мисли, че не византийскитѣ драчки войници, а Драчката областъ е въстанала противъ византийцитѣ и нейното население е избрало Тихомира за български царь¹. Обаче той грѣши, защото Скилица говори за въстание на византийскитѣ драчки войници противъ византийцитѣ и защото и Зонара така разбира и предава това известие на извора си.² Скилица и Зонара като говорятъ за въстанието на византийскитѣ войски въ Дебъръ, съ известно задоволство забелѣзватъ, че сѣ били станали две български въстания, отъ които едното е провъзгласило Дѣляна за царь, а другото — Тихомира³. Разбира се, че тѣ отъ това сѣ очаквали раздори между българитѣ и въ последствие пропадане на въстанието имъ противъ византийцитѣ. Но сега поне надеждитѣ имъ не сѣ се осъществили.

Дѣлянъ, щомъ се е известилъ за новото българско въстание противъ византийцитѣ, е писалъ на Тихомира и му е предложилъ и двамата съвмѣстно да царуватъ и воюватъ противъ византийцитѣ. Последниятъ се е съгласилъ и съ цѣлата си войска е отишълъ при Дѣляна. Когато пъкъ се събрали и дветѣ български войски, Дѣлянъ е свикалъ всички и имъ е заявилъ, че ако тѣ сѣ увѣрени, че той е потомъкъ на царь Самуила и предпочитатъ той да имъ бжде царь, трѣбва да премахнатъ Тихомира; ако пъкъ това не желаятъ, тогава да убиятъ него и да се управляватъ отъ Тихомира. „Защото“, имъ е казалъ, „единъ храстъ не храни две червеношийки, нито пъкъ една държава ще напредва, управлявана отъ двама началници“. Щомъ той имъ е казалъ това, вдигналъ се е голѣмъ шумъ и всички сѣ извикали, че желаятъ само той да игъ бжде царь, а пъкъ Тихомира убилъ съ камене.⁴ Така Скилица излага събитията, но дали тѣ и въ сжщностъ така сѣ станали, положително не се знае, защото не се потвърдяватъ и отъ нѣкой другъ изворъ. Обаче не

¹ Dr Fr. Rački, Rad Jugoslov. Akademje, knj. XXV, str. 226—227.

² Zonaras, IV, p. 145.

³ Ibid., II, p. 145. — Cedr. II, p. 528.

⁴ Cedr. II, p. 528—529. — Zonaras, IV, p. 145—146.

може и да се отрекатъ, защото се предполага, че изворътъ му е събралъ сведенията си и отъ българските пленници, а възможно и лично отъ Дѣляна, когато е билъ плененъ и слѣпъ заведенъ въ Цариградъ.

Дѣлянъ, следъ като е отстранилъ Тихомира и е останалъ самъ царъ, начело на всички български въстанически войски се е отправилъ за Солунъ, гдето тогава се е намиралъ и императоръ Михаилъ IV, който е страдалъ отъ епилепсия и хидропизия (красникъ) и въ отчаянието е очаквалъ поправка на разстроеното си здраве отъ св. Димитрий солунски и затова постоянно се е молилъ на гроба му¹. Той, императорътъ, щомъ се е известилъ за българския походъ, бързо и безъ дори да се приготви е заминалъ за Цариградъ, като е оставилъ багажа си, палатката и другото си богатство въ злато, сребро и дрехи и заповѣдалъ да ги прибере Мануилъ Ивацъ, който му е било довѣрено лице и да ги пренесе въ Цариградъ². Обаче у Мануила е заговорило българското национално чувство и, навѣрно, като си е припомнилъ страданията, а възможно и заветитѣ на баща си, храбрия български войвода Ивацъ, си е помислилъ, че е настѣпилъ удобниятъ моментъ да отмъсти на византийцитѣ за злинитѣ, които тѣ сж направили на баща му и на България. Затова вмѣсто да изпълни заповѣдта на императора и съ вещитѣ му да замине за Цариградъ, той напротивъ съ последнитѣ и съ императорския прислужникъ евнуха Китонитѣ е избѣгалъ въ българския воененъ лагеръ при Дѣляна.³ Безспорно Мануилъ твърде много е услужилъ на Дѣляна, защото непременно ще да го е посъветвалъ да не нападне градъ Солунъ, тъй като е силно укрепенъ и затова безъ много войска и силни обсадни машини не може да се завладѣе. Дѣлянъ ще да го е послушалъ и затова нито е нападналъ гр. Солунъ, нито го обсадилъ, но съ цѣлата си войска се е отправилъ за вжтрешността на Македония. Той е оставилъ завладяването на гр. Солунъ за по-благоприятно време.

По свидетелството на Скилица Дѣлянъ храбро и енергично е ръководилъ въстанието.⁴ Той навѣрно следъ по-

¹ Cedr. II, 525.

² Cedr. II, p. 529.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

хода си противъ гр. Солунъ, нѣгде въ вѣтрешността на Македония, но точно неизвестно гдѣ, е раздѣлилъ войската си на три части. Първата часть, по всѣка вѣроятность войскитѣ на Тихомира, е предалъ на кавхана си и му е възложилъ да очисти отъ византийцитѣ западнитѣ български области. Последниятъ успѣшно е изпълнилъ възложената му задача, благополучно е стигналъ до Адриатическото море и дори е завладѣлъ гр. Драчъ. Втората часть отъ войската си е предалъ на полководеца си Антимъ, на когото е възложилъ да очисти отъ византийцитѣ южнитѣ български области. И той сжщо е изпълнилъ възложената му задача и безъ никаква съпротива е стигналъ до стария елински градъ Тиве, гдето е разбилъ византийския полководецъ Алакасей и е избилъ много тивенци. Третата часть отъ войската си той е задържалъ при себе си¹.

Успѣхитѣ на българското въстание противъ византийцитѣ бързо сж станали известни на българитѣ отъ всички български краища. Радостта имъ е била обща и въодушевлението неударжимо. За Дѣляна и неговитѣ съратници съ възторгъ ще се е говорѣло по цѣла България. Безспорно не ще да сж липсвали и легенди. Реаленъ изразъ на този общъ български възторгъ сж дали жителитѣ на Никополската област, въ сегашния юженъ Епиръ, които доброволно сж се отметнали отъ византийцитѣ и сж се присъединили къмъ българитѣ. Скилица казва, че причината да се откажатъ жителитѣ на Никополската област отъ византийцитѣ и да се присъединятъ къмъ българитѣ сж насилията и алчността на византийския държавенъ бирникъ Иоанъ Куцомити и затова тѣ сж го разсѣкли на части.² Обаче това не ще да е истинската причина, или ще да е само претекстъ. Истинската пѣкъ причина, за да се откажатъ жителитѣ на Никополската област отъ византийцитѣ и да се присъединятъ къмъ българитѣ, е националното имъ българско съзнание. Това се установява и отъ факта, че жителитѣ на централния областенъ градъ Навпактъ, които сж били гърци, сж останали вѣрни на византийцитѣ. Въ Никополската област сто и единадесетъ години по-рано бѣха сж се заселили много видни български боляри, които,

¹ Ibid.

² Ibid. II, p. 529—530.

следъ като не сж успѣли въ 929 година да детрониратъ царь Петра и да възкачатъ на българския царски престолъ по-стария му братъ, монаха Михаилъ, тамъ сж потърсили прибѣжище¹, гдето ще да сж намѣрили и друго българско население. Поради туй Никополската областъ въ XI вѣкъ, ако не изключително, но въ по-голѣмата си частъ ще да е била населена съ българи. Примѣрътъ на Никополската областъ навѣрно е билъ последванъ и отъ други български области.

И така, въ продължение почти само на една година всички български земи отъ рѣкитѣ Сава и Дунавъ до Егейско море и отъ Бѣло до Адриатическо и Ионско море сж били освободени отъ византийската политическа властъ и очистени отъ византийцитѣ. Дѣлото наистина е било голѣмо и всички добри българи искрено му се радвали. Нѣма съмнение, царьтъ, Дѣлянъ, отъ всички най-много се е радвалъ. И тъкмо когато той гордъ и самодоволенъ се е разхождалъ покрай брѣговетѣ на Островското езеро и е размишлявалъ, какъ ще завладѣе градъ Солунъ, какъ ще освободи Мизия и Тракия отъ византийцитѣ и какъ ще въстанови българската държава въ старитѣ ѝ предѣли, ето за голѣмо негово и на българския народъ нещастие съвсемъ неочаквано и съвсемъ ненадейно се е явилъ въ военния му лагеръ при сегашния градецъ Острово въ Македония Алусианъ, вториятъ синъ на царь Аарона.²

Алусианъ въ 1018 година, когато византийскиятъ императоръ Василий II Българоубиецъ е покорилъ България, заедно съ всички членове на българската династия е билъ заведенъ въ Цариградъ, гдето се е отличилъ съ своята способностъ, билъ е произведенъ въ чинъ патриций и назначенъ за воененъ управителъ въ гр. Теодосиополъ въ Армения.³ Алусианъ е билъ хубавъ, уменъ и способенъ човѣкъ, но по политически и други причини е изпадналъ въ немилость предъ императора, който му е забранилъ да посещава Цариградъ безъ негово разрешение.⁴ Йоанъ пъкъ, братъ на императора и пръвъ византийски министъръ, му е наложилъ да заплати 50 литри злато. При това му е било отнето и богатото село

¹ Theophanis continuati, p. 420.

² Cedr. II, p. 531.

³ Ibid.

⁴ М. Ψελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, IV, σελ. 71—72.

на жена му, което се е намирало въ Кападокия.¹ Алусианъ нѣколко пѣти е искалъ да се яви предъ императора, за да се оправдае, обаче не е билъ приетъ. Поради всичко това той е билъ много недоволенъ.² И тъкмо когато се е намиралъ въ такова душевно настроение, се е известилъ за въстанието на Дѣляна противъ византийцитѣ и за голѣмитѣ му успѣхи и размѣри. Тогава той, навѣрно, по примѣра на царь Борисъ II и братъ му царь Романъ³, е решилъ да избѣга отъ Византия и да се завърне въ България съ цель да стане български царь. За да не бжде пѣкъ познатъ и заловенъ, той се е преоблѣкълъ въ арменско облѣкло и като слуга на византийския полководецъ Василий Теодороканъ, който ужъ го е изпращалъ при императора въ Солунъ, съ нѣколко свои довѣрени лица тайно е напусналъ Армения и е заминалъ за България при Дѣляна, който тогава съ войската си се е намиралъ въ сегашния градецъ Острово въ Македония⁴. Скилица казва, че Дѣлянъ го е посрещналъ радостно и го е приелъ за съучастникъ въ упражнението на царската власть, защото се е страхувалъ, че българитѣ ще се присъединятъ къмъ него, тъй като е произхождалъ отъ царски родъ.⁵ Пселосъ, чиито сведения за въстанието на Дѣляна сж събрани отъ Алусиана, който лично му е билъ познатъ, казва, че когато последниятъ е пристигналъ въ българския воененъ лагеръ и се е установило, че той е синъ на царь Аарона, тогава между българскитѣ въстаници се е появилъ споръ върху правото на българския царски престолъ. Едни отъ тѣхъ сж подържали Дѣляна, а други сж били за Алусиана. Най-после двамата претенденти и съперници сж се споразумѣли заедно да царуватъ, но взаимно сж се подозирали.⁶ Сжщото това, но само съ други думи съобщава и Зонара.⁷

Дѣлянъ въ Острово е разполагалъ съ доста голѣми военни сили, навѣрно е мислилъ да нападне и завладѣе гр. Солунъ. Сега съ тази задача се е нагърбилъ новиятъ царь Алу-

¹ Cedr. II, p. 531.

² М. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, IV, σελ. 71—72.

³ Cedr. II, p. 435. — Баронъ В. Р. Розенъ, Императоръ Василий Болгаробойца, стр. 21.

⁴ Г. Вестителевъ, Македонски прегледъ, г. III, кн. 2, стр. 1-8.

⁵ Cedr. II, p. 531.

⁶ М. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, т. IV, σελ. 72—73.

⁷ Zonaras, IV, p. 147.

сианъ който споредъ Кекавмена е билъ добъръ полководецъ.¹ Той съ четиредесетъ хиляди войници се е отправилъ за градъ Солунъ и споредъ Скилица е построилъ около него окопъ и грижливо го е обсадилъ. Алусианъ шестъ дена по редъ съ обсадни машини е нападалъ града, но отъ всѣкжде е билъ отблъснатъ. Затова най-после е решилъ да го завладѣе чрезъ продължителна обсада. Обаче единъ день солунскитѣ граждани, следъ като сж се помолили на гроба на св. Димитрий, който е покровителъ на гр. Солунъ, неочаквано сж излѣзли отъ градскитѣ стени и, подпомогнати отъ мѣстнитѣ византийски войски, сж се нахвърлили върху българитѣ, обърнали ги въ бѣгство, избили сж повече отъ петнадесетъ хиляди българи и сж пленили още толкова. Алусианъ едвамъ се е спасилъ съ около десетъ хиляди войника и срамно се е завърналъ въ Острово при Дѣляна.² Пселосъ нищо не съобщава за този воененъ неуспѣхъ на Алусиана, защото и последниятъ нищо не ще да му е съобщилъ за него. Но поражението на Алусиана при гр. Солунъ е безспоренъ исторически фактъ, защото се потвърдява и отъ Кекавмена, който казва, че Алусианъ е билъ поразенъ при гр. Солунъ, защото, щомъ е пристигналъ тамъ, веднага се е нахвърлилъ върху града и е почналъ сражението, безъ предварително да е построилъ лагера си на подходящо мѣсто и безъ да даде почивка на войницитѣ си. Понеже пъкъ последнитѣ сж били уморени отъ дългото пжтуване, затова при почване на сражението едни отъ тѣхъ не сж имали сили да се сражаватъ, други сж били жедни трети отморявали конетѣ си, четвърти почивали и пр. Солунскитѣ граждани, като забелѣзали това безредие между българскитѣ войници, излѣзли отъ градскитѣ стени, нахвърлили сж се върху тѣхъ и ги обърнали въ бѣгство. Тогава едни отъ българитѣ сж били избити, други умрѣли отъ жажда и умора, а останалитѣ сж били закарани въ пленъ като овце въ кошара. А Алусианъ самъ е избѣгалъ, като дори е изгубилъ щита си.³

Катастрофата при градъ Солунъ, казва Скилица, е станала причина Алусианъ и Дѣлянъ взаимно да се подозиратъ

¹ Cecaumeni, Strategicon, p. 22.

² Cedr. II, p. 531—532.

³ Cecaumeni, Strategicon, p. 22.

и дебнатъ, защото първиятъ се е срамувалъ за поражението си, а вториятъ се е съмнявалъ въ предателство. Затова Алусианъ, следъ като се е споразумѣлъ съ нѣкои свои довѣрени лица, е поканилъ Дѣляна на угощение и когато последниятъ се е опилъ, той го е ослѣпилъ и безъ българитѣ да узнаятъ за станалото е избѣгалъ и отишълъ въ Мосинополъ при императора Михаилъ IV, който за награда го е повишилъ въ чинъ магистъръ и го е изпратилъ при брата си Иоанъ въ Цариградъ.¹ Пселосъ пакъ по сведения, събрани отъ Алусиана, малко подругояче излага въпроса за ослѣпяването на Дѣляна и предателството на Алусиана. Той казва, че съмнението и подозрението между Дѣляна и Алусиана се е породило още когато тѣ сж се съгласили заедно да царуватъ, но вториятъ е изпреварилъ първия, хваналъ го и му изкаралъ очитѣ заедно съ носа и така е останалъ самъ царъ на България. Пакъ споредъ сжщия авторъ Алусианъ, следъ като е извършилъ грозното си престѣпление, веднага не е билъ избѣгалъ при византийския императоръ Михаилъ IV, а съ всичкитѣ български военни сили се е билъ отправилъ противъ последния, обаче е билъ победенъ и съ бѣгство се е спасилъ. Тукъ, навѣрно, Алусианъ подразбира поражението си при гр. Солунъ и позорното си бѣгство. Понататъкъ Пселосъ казва, че Алусианъ, следъ като е разбралъ, че не е лесно да се воюва противъ византийския императоръ и като си е припомнилъ за любимитѣ си, тайно е съобщилъ на императора, че, ако получи неговото благоволение и другитѣ почести, ще му предаде и себе си и държавата си. Последниятъ сжщо тайно му е отговорилъ, че приема предложението. Тогава Алусианъ е предприелъ второ нападение противъ византийцитѣ и когато се е доближилъ до тѣхъ, ужъ е обърналъ своята войскова частъ и се е присѣдинилъ къмъ императора.² И Зонара почти сжщото съобщава за ослѣпяването на Дѣляна отъ Алусиана и за предателството на последния, но само по-кратко.³ Разбира се, че известието на Пселосъ не ще да е вѣрно, или поне не напълно вѣрно, защото българитѣ, а особено привърженицитѣ на Дѣляна нѣмало да простятъ на предателя и второто му престѣпление. Затова вѣрно ще да е известието на Скилица, че Алусианъ, щомъ е ослѣпилъ

¹ Cedr. II, p. 532—533.

² М. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, IV, σελ. 73—74.

³ Zonaras, IV, p. 148.

Дѣляна веднага тайно е избѣгалъ и отишълъ при византийския императоръ Михаилъ IV въ Мосинополъ.¹

Гръцкиятъ историкъ К. Папаригопулосъ предполага, че Алусианъ е билъ изпратенъ отъ Иоана, братъ на императора Михаила IV, за да извърши предателството, защото той другояче не може да си обясни, защо Алусианъ, следъ като е ослѣпилъ Дѣляна и самъ е останалъ пѣленъ господарь на България, е побързалъ да избѣга и да се завърне въ Цариградъ.² Мнението на Папаригопулосъ не ще да е основателно, защото Пселосъ изрично казва, че Алусианъ е успѣлъ да избѣга и многооката мощъ на първия византийски министъръ Иоанъ и отъ него дори не е билъ заловенъ. И при всичко, че е избѣгалъ по единъ съвсемъ таенъ начинъ, пакъ е възбудилъ съмнението на византийскитѣ управници, които сж се опитали да го намѣрятъ и заловятъ.³ Ние мислимъ, че главната причина за да извърши Алусианъ предателството си и за да избѣга при византийския императоръ, е поражението му при гр. Солунъ. Защото следъ този голѣмъ воененъ неуспѣхъ и той самъ е виждалъ, че положението му между българитѣ е тежко и дори невъзможно. Затова или е трѣбвало да напусне България и да избѣга, или пѣкъ да извърши предателство. Той е предпочелъ второто.

Византийскиятъ императоръ Михаилъ IV, следъ като се е осведомилъ отъ Алусиана за броя на българскитѣ въстаници, настроението имъ следъ ослѣпяването на Дѣляна и за мѣстото, гдето тѣ сж били събрани и сж действували, се е вдигналъ отъ Градъ Мосинополъ и се е упжилъ за градъ Солунъ и отъ тамъ е навлѣзълъ въ вътрешността на България, както тогава се е наричала Македония. Въ похода си противъ българитѣ императорътъ, навѣрно, е ималъ за водачи и нѣкои отъ ония, които сж избѣгали заедно съ Алусиана. Скилица казва, че императоръ Михаилъ IV, щомъ е навлѣзалъ въ Македония, е заловилъ Деляна и го е изпратилъ въ гр. Солунъ. Следъ това той се е отправилъ противъ Мануила, който се е укрепилъ въ градъ Прилепъ, твърде лесно е разрушилъ укрепленията му, разпръсналъ е войската

¹ Cedr. II, p. 533.

² К. Παπαρηγόπουλος, *Ἱστορία τοῦ ἑλλ. ἔθνους*, 2-а ἐκδ. т, IV, σελ. 272.

³ Μ. Φελλός, *Μεσ. βιβλιοθήκη*, т. IV, σελ. 72.

му и го е пленилъ¹. Но всичко това едва ли така лесно ще да е станало, както Скилица иска да го представи. Напротивъ е имало сражения между византийци и българи, но последнитѣ не сж могли да укажатъ голѣма съпротива, защото Дѣлянъ е билъ слѣпъ и не е могълъ да ръководи сраженията, а пъкъ другъ царъ и ръководителъ не сж имали време и възможностъ да избератъ. Това установява и съвремениятъ византийски историкъ Пселосъ, който казва, че императорътъ Махаилъ IV е разбилъ българитѣ въ нѣколко сражения преди тѣ да успѣятъ да си избератъ царъ.² Михаилъ Аталиата изрично говори за военния походъ на византийския императоръ Михаилъ IV противъ българитѣ, за съвършеното имъ разбиване и за завладяване на България.³ Кекавменъ, който заедно съ императора е взелъ участие въ тази война на византийцитѣ противъ българитѣ, сжщо говори за сражения. Той особено изтъква храбростта на Аралда, който е билъ норвежки князь и който по-късно е станалъ и норвежки кралъ. Аралдъ отъ 1033 до 1043 е билъ на военна служба у византийцитѣ и началникъ на византийскитѣ наемници норвеги, дачани, англичани и руси. Аралдъ начело на византийскитѣ наемници е вземалъ участие въ византийскитѣ военни походи въ разни страни и противъ разни неприятели.⁴ Той сжщо е взелъ участие и въ войната на византийцитѣ противъ българитѣ и споредъ Кекавмена твърде много се е отличилъ и, както той казва, е извършилъ дѣла, достойни за благородството му и храбростта му.⁵

Императоръ Михаилъ, следъ като въ нѣколко сражения е разбилъ българитѣ и е назначилъ византийци управители въ повторно завладѣнитѣ български области, се е завърналъ въ Цариградъ, гдето е билъ посрещнатъ отъ всички цариградски жители и гдето е влѣзълъ твърде тържествено, като е водилъ Дѣляна, Мануила, много видни българи боляри и множество български пленници.⁶ Последното известие за Дѣляна е, че той въ 1041 година като пленникъ е билъ заве-

¹ Cedr. II, p. 532.

² М. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, т. IV, σελ. 74.

³ Attaliota, p. 10

⁴ Σπ. Π. Λάμπρος, Ιστορία της Ελλάδος, т. V, σελ. 281.

⁵ Cecaumeni, Strategicon, p. 97.

⁶ Cedr. II, p. 533. — М. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, т. IV, σελ. 74.

день въ Цариградъ, гдето слѣптъ и въ нещастие ще да е умрѣлъ. Но той достойно си е изпълнилъ дълга нѣмъ отечеството и е оставилъ добъръ споменъ между потомството.

Въстанието на Дѣляна противъ византийцитѣ е било добре обмислено, умѣло организирано и съ голѣмо въодушевление прихванато и извършено отъ българския народъ. При това положение безспорно то е щѣло да успѣе и България още въ 1040 година е щѣла да бжде освободена отъ византийцитѣ, ако Алусианъ не бѣ извършилъ предателството си. Това потвърждава и съвременниятъ византийски историкъ Пселосъ, който изрично казва, че Алусианъ е най-главната причина за да победи императорътъ Михаилъ IV българитѣ.¹ Това сжщо подържа и Папаригопулосъ, който мисли, че безъ съдействието на Алусиана византийското правителство твърде мжно е щѣло да потуши българското въстание.² И това е твърде вѣрно, защото тогава византийската империя е била заобиколена отъ разни външни неприятели, а пѣкъ вътрешно се е терзаела отъ заговори и опити за държавни преврати. Азиатскитѣ араби непрестанно сж нападали византийцитѣ въ Азия и сж имъ отнели по-голѣмата частъ отъ Сирия.³ Африканскитѣ пѣкъ араби сж нападали срѣдиземното крайбрѣжие и сж отнели отъ византийцитѣ Сицилия и долна Италия.⁴ Въ края на 1034 година иверийцитѣ сж въстанали противъ византийцитѣ и сж освободили земитѣ си, които до тогава сж били подъ властѣта на последнитѣ.⁵ Въ Армения византийцитѣ сж изгубили всичкото си влияние и е била отблѣсната намѣсата имъ въ арменскитѣ династически борби. Печенегитѣ яростно сж нападали византийскитѣ европейски области. Тѣ първото си нашествие въ Византия сж предприели още въ 1027 година, когато сж навлѣзли въ България и сж избили и пленили много народъ. Но тогава сж били победени и отгъткъ р. Дунавъ отблѣснати отъ Константина Диогена, който тогава е билъ катепанъ, главенъ управителъ на България.⁶

¹ М. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, т. VI, σελ. 71—72.

² К. Παπαρηγόπουλος, Ιστορία τοῦ ἑλλ. ἔθνους, 2-ο ἔκδ. т. IV, σελ. 271.

³ Cedr. II, p. 489—398. М. Φελλός, Μεσ. βιβλιοθήκη, т. IV, σελ. 34-36.

⁴ Cedr; II, p. 499—500, 516—517, 523—525,

⁵ Ibid. II, p. 519.

⁶ Ibid, II, p. 483—484.

Второто си нашествие пакъ въ България печенегитѣ сж предприели въ 1034 година.¹ Презъ зимата на следната година тѣ сж преминали замръзналия Дунавъ и сж опленили не само Мизия, но още и Тракия и Македония до гр. Солунъ.² Печенегитѣ и презъ лѣтото на 1036 година сж навлѣзли въ византийскитѣ европейски области и сж пленили петима византийски военнопочалници.³ Зетскитъ князь Воиславъ около 1030 година е въстаналъ противъ византийцитѣ, обаче скоро се е увѣрилъ въ невъзможността на успѣха си, затова е отишълъ въ Цариградъ да заяви своята покорностъ и е билъ задържанъ като заложникъ (1036 г.). Обаче кратко време следъ това той е успѣлъ да избѣга отъ Цариградъ и да се завърне въ Зета, отъ гдето е изпждилъ византийскитъ управителъ Теофилъ Еротикъ и е разбилъ изпратенитѣ противъ него византийски войски първо начело съ Арменопулосъ, а второ начело съ евнуха Георги Провата.⁴

Въ сжщото време и вътрешнитѣ междуособици и раздори сж били голѣми и твърде много отвличали вниманието на византийското правителство. Така въ началото на 1032 г. е въстаналъ видниятъ византийски полководецъ Константинъ Диогенъ, който въ последнитѣ години на българо-византийскитѣ войни се е отличилъ и когото византийскитъ императоръ Константинъ VIII въ 1027 година е назначилъ за катепанъ, главенъ управителъ на България.⁵ Въ 1034 година въ Мала Азия е въстаналъ патриций Константинъ Даласинъ, който е произхождалъ отъ видно и влиятелно цариградско семейство.⁶ Виднитѣ цариградски жители Михаилъ Кируларий и Йоанъ Макремволитъ сж устроили държавенъ превратъ противъ императора въ Цариградъ, но своевременно сж били открити, заловени и наказани.⁷ Въ Фригия нѣколко висши византийски военнопочалници сж устроили заговоръ противъ началника на византийскитѣ азиатски войски Константинъ, който е билъ

¹ Ibid. II, p. 490.

² Ibid. II, p. 512.

³ Ibid. II, p. 514—515.

⁴ ICedr. II, p. 526. — Ст. Станојевић, Историја српскога народа, 3^е издание, стр. 67—68.

⁵ Cedr. II, p. 483, 487, 498.

⁶ Ibid. II, p. 507, 510, 521.

⁷ Ibid. III, p. 530.

братъ на византийския императоръ Михаилъ. Върху всичко това императоръ Михаилъ IV е страдалъ отъ епилепсия и хидропизия (красникъ) и затова се е занимавалъ съ поправка на здравето си.² При това вътрешно и външно положение на Византия, нѣма съмнение, че Дѣлянъ, който се е отличавалъ съ храбростъ, мъдростъ и войнственостъ, който материално и морално се е поддържалъ отъ Унгария и който е ималъ пълната подкрепа на българския народъ, е щѣлъ да успѣе да освободи България отъ византийското владичество и да въстанови българската държава, ако Алусианъ не бѣ извършилъ предателството си и съ туй не бѣ осуетилъ великото дѣло на Дѣляна и неговитѣ съратници.

Гръцкиятъ историкъ Спиридонъ П. Ламбросъ въ историята си на Гърция, като говори за потушаването на Деляновото въстание отъ императора Михаилъ IV казва: „Наистина раната, която бѣ нанесена на българитѣ отъ Михаила, е била толкова силна, щото тѣ почти въ единъ и половина вѣкъ и до императора Исакъ Ангелъ не сж могли да се съвзематъ. А пъкъ презъ това време елинизацията на църквата и на българскитѣ земи е вървѣла съ гигантски крачки. Отъ това гледище можемъ спрадливо да кажемъ, че дѣлото на Василий Българоубиецъ се допълва и затвърдява чрезъ Михаила“.³ Да, това е съвършено вѣрно. Защото, ако въстанието на Дѣляна бѣше успѣло, моравскитѣ, тесалийскитѣ, елинскитѣ, епирскитѣ и албанскитѣ българи, които взеха живо участие въ това въстание, щѣха да се запазятъ отъ претопяването имъ въ чуждитѣ народи и затова и тогава, па може би, и сега българскиятъ народъ и българската държава щѣха да се простиратъ отъ рѣкитѣ Сава и Дунавъ до Егейско море и отъ Черно до Адриатическо и Ионско море.

София, IV. 1928.

¹ Ibid. II, 531.

² Ibid. II, p. 521, 525.

³ Σπ. Π. Λάμπρος, *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, т. V. σελ. 293-294,